

ŞİİR ÜZERİNE KONUŞMALAR -8-

NECİP FAZIL

Cumali Ünal'dı HASANNEBİOĞLU

Bu konuşma, Selçuklu Vakfı tarafından 25 Mayıs 1996 tarihinde, Ankara Kocatepe Camii Konferans Salonu'nda düzenlenen, "Necip Fazıl'ı Anma" toplantısında yapılmıştır. Diğer konuşmacılar, M. Akif İnan, Rasim Özdenören, Mehmet Doğan ve Lütfi Şehsuvaroğlu'dur.

Bugün, geçmişi nasıl didiklemediği, yaşadığı günleri -zaman sınırını zorlayarak- birkaç defa genişleterek ve derinleşerek nasıl doldurduğu; geleceği de, inanç ve düşüncelerinden hareket ederek oluşturduğu hayâlleriyle, nasıl zenginleştirdiğini düşünmeye ve anlamaya çalışacağız *Necip Fazıl'ı*.

Hemen hemen merak ettiğimiz birçok konuda eseri var *Necip Fazıl'ın*.

Kendi hayatından fragmanlarla çarpıcı kıldığı hikâyeleri, romanı, kimsenin o dönemde adını anmaya cesaret edemediği tarihi şahsiyetler üzerine araştırmaları, Türk ordu geleneğini sorguladığı "yeniçeri araştırması", birer diyalektik şahikası olan mahkeme savunmaları, "buz dağına hohlayarak nefesiyle eritme" benzetmesiyle sunduğu ve Türkiye'de bugün incinmesinden sakınarak kem nazarlardan saklamaya çalıştığımız sağlam düşüncenin oluşmasında etkili konferansları, gazeteciliği, dergiciliği, mahpusane yoldaşlığı, *Abdülhakîm Arvasî* bağlılığı, şairliğinin bildiğimiz görünen yüzü...

Ben, bunlardan söz etmeyeceğim .

Necip Fazıl Kısakürek'in iki vasfının öne çıktığını düşünüyorum:

Devlet adamlığı ve şiirin felsefesinde devlet anlayışını gösteren bölüm...

Böyle bir iddia şaşırtıcı gelebilir. Özellikle "*şiir ve devlet*"in, birbirinden uzak kaldığı tezinin aşırı yoğunlukta savunulduğu günümüzde, bir şairin, devlet adamı kumaşı taşıdığını savunmak, başlangıçta sizlere şaşırtıcı gelebilir.

Kurumları sağlıklı bir biçimde yürüten (ideal devleti) anlatan "*İdeolocya Örgüsü*"nden söz edeceğimi zannedenler yanılıyorlar. *İdeolocya Örgüsü*, her ne kadar bir devlet tarifi ise de, sonuç olarak benzerleri gibi, teknik yanı ağır basan bir kitaptır. '*Devlet*'den *El-Ahkâmus Sultaniye*'e kadar, ideal devlet sistemini anlatmaya çalışan tüm kitaplarda gördüğümüz; idealize etme, uygulamadaki tersliklerin gözardı edilmesi, hayâl ile gerçeğin uyumsuzluğu, hayâli sınırlayan ya da engellemeye çalışan hiç bir gücün olmamasına karşılık gerçeğin, birçok engelle varolması gibi özellikleri dolayısıyla bu kitap, *Necip Fazıl'daki* devlet adamlığı kumaşını yeteri kadar yansıtmaz bence.

Yine şaşıracaksınız, ama sizi şaşırtmak için söylemediğimden emin olun, bence *Necip Fazıl'ın* devlet adamlığı kumaşı, en çok "*Çile*" adıyla topladığı şiirlerinin son sözü konumundaki "*Poetika*"sında gizlidir...

"*Arı bal yapar, fakat balı izah edemez*" şeklinde çarpıcı, ama olumsuz bir nitelemeyle başlar poetika. '*Sanatı üzerine düşünme*'yi, sanatçı olmaktan daha çok önemseyen Necip Fazıl, şiir ile arı arasında, hayatı algılama ve algıladığını bir ürün olarak ortaya koyma açısından beliren bu önemli farkı, bu kez bizzat bir ürünle mukayese ederek (şairin farkını) iyice vurgulamaya çalışır: '*Ağaçtan düşen elma arz cazibesi kanunundan habersizdir*'.

Fotoğraf iki tanedir. Birincisi bal yapan arı fotoğrafı, diğeri de ağaçtan düşmekte olan elma..

Her ikisinde de eylem, diğer unsurlardan daha çok öne çıkmaktadır. Birinci fotoğrafta bal yapan arı yerine bal resmi, ikinci fotoğrafta ise daldaki elma veya yere düşmüş elma olsaydı; bu, ataletin, eylemsizliğin, durgunluğun fotoğrafı olacaktı. Bal yapan arı da, ağaçtan düşmekte olan elma da aksiyonun görüntüsüdür. **Böylece Necip Fazıl'ın, daha sonraları insan ve toplum bütün oluşları ile süsleyip şekillendireceği şiir devletinin omurgasındaki ilk özellikler ortaya çıkar: Aksiyon, eylem, hareket ve oluş.** Kaldırıp okuduğumuz sayfanın ilk cümlesi çarpar bizi. Alelade gibi görünen '*arı bal yapar*' hükmü, '*... fakat balı izah edemez*' cümlesi ile tamamlanınca, her ikisi de binlerce çiçek ve binlerce olaydan devşirilip oluşturulan *bal ve şiir*, sonuç olarak oluşturucusuna bir sorumluluk yükler /veya yüklemez yargısı ile karşı karşıya kalırız.

Arı, balı açıklayamaz.

Ama şair, sanatı üzerinde düşünür.

Şimdi, sanatı üzerinde düşünen bir şairin, zincir halkaları gibi birbirlerine ekleyerek; *şair, şiir, yöntem, amaç, şiirin unsurları, şiirde kütük ve nakış, şiirde şekil ve kalıp, şiirde iç şekil, toplum, hayat, şiir ve din, şiir ve müsbet ilimler, şiir ve devlet* adı altında on üç bölüm olarak yazıp, bir bölümde de "*toplum*" adı altında özetlediği poetikasına dönelim.

Bir parantez açarak, sizlerle paylaşmak istediğim bir malûmat var. Bunun bilinmesi, *Necip Fazıl Kısakürek*'in yaşadığı dönemlerde geniş halk kitlelerine farklı yoğunluklarda da olsa ulaşarak, kendi söylemiyle '*fikir babası ve ruh hamurkârı*' işleviyle, onları, düşünce aşamasında yönlendirmesi, bugün de ölümünden geçen bunca zamana rağmen eskiye oranla daha sıcak bir ilgiyle Türkiye'nin birçok yerinde anılmasını da açıklayabilir.

Birkaç gün önce, konusunda yetkili bir uzmandan, bir halkla ilişkiler konferansı dinledim. Son derecede çarpıcı tesbitleri olan bu konferansın bence en önemli tesbiti, geçmişten günümüze kadar adını, etkisini ve bir kısım macerasını bildiğimiz şair, heykeltıraş, felsefeci, demagog, artist, devlet adamı, lider... akla gelen tüm öncülerin, tanınmalarındaki sırrın, çok iyi birer halkla ilişkiler ustası olmalarında yattığını söyledi.

Yakından tanıyanların anlatımıyla Necip Fazıl'ı dinlediğinizde, anlatılanlardan kişisel avantaj sağlamak için şahsıyla ilgili bölümlerde abartılı eklentiler yapma ihtimalinden hareketle bir kısmını çıkarsanız bile, onun ne kadar önemli bir halkla ilişkiler ustası olduğunu göreceksiniz. Size anılarını anlatanlar, onlara, kendi yüreklerinden kendileri için arzuladıkları duygu, düşünce ve hareketleri ekleseler bile, bu tozu üfleyerek anlatılanı değerlendirdiğinizde, kendi kendisiyle, çevresiyle, sistemle, diğer insanlarla büyük boyutta çelişkileri olan bir Necip Fazıl'ın, bu taşkınlığı, bir barajda toplayarak ve kanallara taksim ederek gerektiği yere, gerektiği kadar vermekle, nizâm altına almakla nasıl bir organizasyon ve insanlarla irtibat ustalığı gösterdiğini anlayacaksınız.

Necip Fazıl budur.

Bahar yağmurlarının oluşturduğu büyük debili feyezânların, çevresini tahrip etmeksizin barajlarda toplanarak zamanı gelince, "altın"dan daha değerli bir ihtiyaç maddesi, "su" olarak kullanılmasıdır onda şiir de, düşünce de. Bu parantezi kapayarak poetikaya devam edelim...

Şairlerle ilgili düşüncesini 'neyi, niçin ve nasıl yaptığının ilmine muhtaç ve üstün marifetinin sırrına müştak bir tılsım ustası' şekline tamamlıyor.

Şairin bir tılsım ustası olduğunu söylerken, yüzyıllar boyunca, gerek şiire toplumda olumlu rol biçenlerce ve gerekse olumsuz rol biçenlerce, şiir ve büyü'nün birlikte mütalâa edilmesini, Necip Fazıl'da da görmekteyiz. Ancak, Necip Fazıl için şiir, tek başına, büyü ile anlatılmaz. Bu tılsım ustası hem üstün marifetinin, kendisini toplumun diğer bireylerinden ayıran "*kelimeyi sihirlleme gücü*"nün sırrına müştak olmalı, hem de "*neyi, niçin ve nasıl yaptığının*" ilmini aramalı...

Bu şair, önce şiirin ne olduğunu tahkik etmeli.

Eşya ve hadiselerin, büyük mantık yasaklarına rağmen en mahrem, en mahçup, en nazik ve en hassas nahiyelerini tutarak ve nisbetlerini bularak, mutlak hakikati arama işi...

"*Fevkalade sarp ve dolambaçlı, fakat kestirme ve imtiyazlı bir yol*" olarak tarif ettiği şiiri, her zaman aşağılayıcı bir ifade olarak kullandığı '***kalabalıklar***' değil, yüceltici bir ifade olarak kullandığı '***gözcüler, işaret memurları***' ve hele de '*kılavuzlar*', yani '*gerçek şiir söyleyicileri*' kullanmaktadır.

Şiir için Necip Fazıl'ın çok beğendiğim bir nitelemesi de, "*küstah ve başıboş kıvılcımlar mahrekidir*" sözü... Bunu en iyi şairler ve şiirle kendi kâl'asının bir burcunu onaran, eksikliğini gideren, hüznünü ve sevincini şiirle açıklayanlar anlar. Küstah ve başıboş kıvılcımların oluşturduğu bir yörünge. Kıvılcım...Küstah kıvılcım...Küstah ve başıboş kıvılcımlar...Ve onların oluşturduğu yörünge.

Şiirin, mutlak hakikati arama işi olduğunu söyleyen Necip Fazıl ekliyor: Mutlak hakikat Allah'tır. Şiir, Allah'ı, sır ve güzellik yolunda aramaktır.

Şiiri üzerine düşünen her şair, ***şiir ile bilim*** arasında bir ilişki kurma zorluğunu duymuştur. Bunu en iyi bir biçimde *Fuzûlî*, Türkçe Divanı'nın dibâcesinde açıklamıştır.

Kendi üslûbunun mantık silsilesiyle:

“İlimsiz şiir temelsiz duvar gibidir. Temelsiz duvar da gâyetle bî-itibar olur” diyerek bilim ile şiir arasında bir iççelik ilişkisi kurmuştur.

Bilim ile şiir konusunda *Necip Fazıl*'ın düşüncesini, kendi üslubunun tutarlılığı ve kıvraklığıyla verelim:

“İlim, hakikati, akıl yolundan, akılla çerçeveslendirerek, aklın takâtini esas tutarak, attığı her adımı ötekine bağlayarak, yolu daima açık ve mahfuz bulundurarak, ulaştığı her merhâlenin hesabını vererek ve daima sebebe bağlayarak arar ve alet diye fikri kullanır.

Şiir ise alet diye yine fikri kullanır; fakat ona hiçbir ırgatlık işi vermez, meşakkât çekirtmez, onu kendi tahlilci yürüyüşüne bırakmaz, zaman ve mekân kayıtlarının üstüne doğru iter, izah ve hesap yollarını açık ve mahfuz bulundurmaksızın ve sebep aramaksızın bir anda büyük netice ve terkibe fırlatır.”

Bu bilim-şiir ilişkisinde, bilimin şiir için gereğini reddetmemekle birlikte, tamamen farklı iki kavram olarak sunmaktadır bize. Bilim, kaba, hantal ama gerekli iken, şiir bu kabalığı bir anka kuşuna dönüştüren tılsımdır.

Mutlak hakikati arama işinde de bilim ile şiir farkı açıktır. Hatta birbirine zıttır. Bilim, polis gibi ararken, şiir, mutlak hakikati hırsız gibi arar. Karanlık gibi şeffaf camlardan sızar, dumanların asansörüne binip, bacalardan iner; nefes alınca kapılardan sığmayan şiir, nefes verince anahtar deliklerinden süzülür... İlmin yöntemi 'telkin' iken şiirin yöntemi 'tebliğ'dir *Necip Fazıl*'a göre...

Necip Fazıl'ın, bilimi, bilimin verilerini, olması gerektiği kadar kabul ettiği bilinmektedir. Ne bilimi yok saymaktadır, ne de onu tabulaştırmaktadır. Ancak, şiir söz konusu olunca, bilimin bir parça aşağılandığını görmekteyiz. Ki, bu da şiirin tılsım oluşu ile bağlantılı bir “kavrama”dır. Gerçek olsa da, olmasa da olağanüstünün, olağana göre daha geniş ve derin bir yorumlama alanı vardır ve üstünlük olağanüstüye doğrudur.

Bir de '*remzilik ve sırrılık*' kavramı var şiirde.

Kasa şifresi gibi, bir şeyi bildirmek yerine saklama amacı olan...

'Allah'ın sır hazinesi arşın altındadır ve anahtarı şairlerin diline verilmiştir.'

Necip Fazıl'ın Hadis-i Kudsi diyerek sıkça kullandığı bu kibar kelâm, şiirin inançla olan tehlikeli, ama gerekli ilişkisini de açıkça ortaya koymaktadır. Bu, yorumu çok geniş olan hüküm, kişinin Allah'la olan ilişkisinin, “kulluk boyutunun çizdiği çerçeveden taşması” tehlikesini de beraberinde getireceği için, özel dikkat gerektirir. *Mevlâna*'ya *Şems-i Tebrizi* tarafından sorulduğu söylenen sorunun içeriği gibidir: "*Peygamberimiz mi üstündür, Beyazıd-ı Bestamî mi?*" Cevabının mantığı o derin karmaşayı çözecek niteliktedir: "*Tabii ki Peygamberimiz. O, Bestam'lı Beyazıd'ın bir damla ile sarhoş olmasına karşılık, okyanusları içip yine de ayık kalabilmiştir*" anlamında bir cevap.

Belki de bir deney, ağır bir imtihan şiir...

Şiirde temel unsurun, "*tahâssüs (duygulanma) edâsı şekline bürünebilmiş gizli fikir*" olduğunu söylerken, baştanberi fikrin temelleri olan bilimi, mantığı, düşüncüyü yargılıyor gibi görünürken, birdenbire şiirin temelinde duygu biçimine bürünmüş, duygulanma gibi görünen gizli fikrin yattığı söylemesi, çelişki gibi görünebilir. Sanıyorum, *Necip Fazıl*'ı kendi gövdesinin olanaklarını kullanarak uçmak isteyen, ancak bu arada uçacağı mekânın tüm inceliklerini de en küçük ayrıntısına kadar bilen, hayalgücü geniş bir bilim adamı gibi de düşünebiliriz. Şüphesiz ki, hayır öyle düşünemeyiz diyenler de çıkacaktır. Ancak şiirinin poetikası, böyle düşünmede haklılığımızı göstermektedir.

Şiir tekniğiyle ilgili bölümleri atlıyorum. Bunlar, şairlerle şiirseverleri ilgilendiren teknik donanımla ilgili.

Şiirde iç şekil ile ilgili ancak gündelik hayatımızdan devlet düzenimize kadar muhtaç olduğumuz her konuda farklı kalıplara dökerek algılayacağımız, şiirin esası olan, kelime ile ilgili bir bölüm var ki, onu olduğu gibi almak istiyorum:

“Şiirde her kelime, kendi zâtı ve öbür kelimelerle nisbeti yönünden şairin gözünde, içine renk renk, çizgi çizgi ve yankı yankı cihanlar sığdırılmış birer esrarlı billur zerresidir. Şair bu kelimeleri göz bebeğine ve kulak zarına dayayarak seçer, dizer, kaynaştırır, bütünleştirir ve bir simyacı hüneriyle terkebini tamamlarken, iç şekli, kendi içindeki mânâ heykeline eş olarak, kalıba döker.”

Şiir ve toplum konusu, belki de bu konuşmanın en hassas yeridir. Çünkü tarih ve coğrafya ilişkileri bağlamında; **"şiir, toplumun bütün geçmişini içeren, bugününü gösteren ve geleceğinden haberler getiren bir rüyadır"** diyor *Necip Fazıl*. **"Kendi iç ve gizli hayatıyla, uyuyan toplumun rüyasını şair görür ve sayıklamalarını şair zapteder"** diyor. **"Kişiden süzülüşü halde kişisel değildir, aksine, toplumun rasat merkezidir."** diyor **"O rasat merkezi, toplumu murakabe eder"** diyor.

Bütün bunları göz önüne aldığımızda şiirin yerinin toplumda önemli olması gerektiği düşünülür değil mi? En azından şaire, toplumda VIP davranış gerektiren bir özellik olduğu düşünülebilir...

Etrafınıza bir bakın ve karar verin. Tarihi de işin içine katın isterseniz. Sadece şiir değil, sanatın ve hatta felsefenin olgunluğu ile teyemmüm eden devlet, uygarlık kurabildiği gibi, devletin amacı olan, "insanın, birey olarak mutlu olması" sonucuna ulaşabilmiştir.

Türk tarihine baktığımızda, üç yöne doğru emperyal bir büyüme ve bunun sonucunda kendi uygarlığının mührünü o yörelere taşıma imkânı olduğunu görürüz. Bu üç büyüme de ilginç bir tesadüf, şair devlet başkanlarıyla gerçekleşmiştir. Şairlerle gerçekleşmiş olması tabii ki, tesadüf değildir. *Babür Şah*'ın, doğudaki en uç büyüme noktasına/Hindistan'a doğru bin bir ızdırapla yürürken, kendine şiiri katkı ettiğini, ancak bir şairin hakedeceği olağanüstülükleri de gerçekleştirdiğini öğreniyoruz, bir Fransız tarihçinin kitabından. *Yavuz Sultan Selim* de bir şair olarak güneyde en uç noktaya/Mısır'a yerleşiyor. Ve *Kanunî Sultan Süleyman*... Batıdaki en uç noktaya/Viyana'ya kılavuzu *Muhibbî*'ye tutunarak gidiyor sanki... Böylesine bir zaferler şehrâyini, ancak şair devlet başkanları ile gerçekleşiyor.

Bu konuda *Necip Fazıl* noktayı koyuyor: **"Şiir yazan devler reislerini biliyoruz; fakat devlet reisliği yapan şairler görmedik. Bizim yekpare ve esasların esasına bağlı dünya görüşümüzde şair ve san'atkâr, devlet reisi olması asla şart olmayan, fakat icabında en yüksek devlet reisini kendi kadrosu içinden çıkarınca kimsenin hayret ve istiğraba düşmesi gerekmeyen bir hüviyet ve şahsiyettir.**

Bu hüviyet ve şahsiyet içinde şair, evinin, kılığının, sokağının, nizamından, insan, cemiyet ve her türlü dünya nizamına kadar bütün merkezleriyle hayatı kucaklayıcı bir kürsü sahibidir."

Sizinle şiir ve tarih, şiir ve coğrafya; bunların ötesinde bir şairin hem kendisinin, hem milletinin, hem de cinsinin coğrafyasına; tarihi, (ama insanın var olduğu günden bu güne kadar geçen zamanda tüm nirengi noktalarını belirleyen tarihi) nasıl eklediğini, onun şiirinin formülü niteliğindeki poetikasını kavrayarak düşünmeye çalıştım.

Şüphesiz ki *Necip Fazıl* bundan ibaret değildir.

Ben, bu kapalı kutuya, sizin yorumlarınızı bekleyen bir nokta koymaya, bir anahtar uydurmaya, belki şifresini çözmeye çalıştım.

(Not: 25 Mayıs 1996, soğuktu Ankara. Kıştan kalan bir gündü sanki. Ben, son konuşmacıydım. Salon, ağzına kadar gençlerle doluydu. Dinleyiciler çok yorulmuştu. Kürsüye çıktığımda, salonun büyük bir kısmı, uyku ve uyuşukluk hâlindeydi. Zaten uyur haldeki dinleyiciye konuşmayı gereksiz gördüm, şunları söyledim ve kürsüden ayrıldım:

"Ben bu konuşmaya, birkaç ayda hazırlandım. Görüyorum ki, sizler yorulmuş durumdasınız. Hatta salonun çoğu uyuyor. O nedenle konuşmayacağım."

Bunun üzerine, salon dirildi, konuşmayı dinlemek için ısrar etti; sonuna kadar beni dikkatle dinleyen genç bir kitleye, bu konuşmayı yaptım.)